

BAKI DÖVLƏT UNIVERSİTETİ
İLƏHIYYAT FAKÜLTƏSİNİN

**ELMİ
MƏCMUƏSİ**

№ 14 SENTYABR (EYLÜL) 2010

QURAN HAQQINDA İDDİALARA QAZI ƏBDÜLCƏBBAR DÜŞÜNCƏSİ İLƏ BAXIŞ

Faiq ƏHMƏDZADƏ

Açar sözlər: Quran, Qazi Əbdülcəbbar, ecazkarlıq, Quran şərh

Key words: Koran, Kadi Abd al-Jabbar, miracle, comment of Koran

Qurani Kərim öz ecazkarlığını hər dövrə xitab edərək qoruması ilə digər möcüzələrdən fərqlənməkdədir. Qurandan başqa baş verən bütün möcüzələr demək olar ki, qeyri adi təbiət hadisələri ilə əlaqədardır. Amma Quran sözlü olaraq öz qeyri adi üslubuyla insanlara təsir etməkdə və bu xüsusiyyəti ilə hər dövrdə özünü göstərməkdədir. Fərqli bir möcüzə və meydan oxuma şəkli olduğu üçün Quranın üslubuyla əlaqədar bəzi etirazlar olmuşdur. Bunlar ya məna etibarıyla səhv başa düşülmə, ya da Quranın möcüzə olmasını qəbul etməmə səbəbiylə ortaya çıxmış ola bilər. Qazi Əbdülcəbbar bu etirazların bir qisminə nümunələr gətirərək cavab vermiş və bəzi açıqlamalar etmişdir.

1. QURANIN TƏHRİF EDİLMƏSİ

İstər keçmişdə istərsə də günümüzdə problem təşkil edən mövzulardan biri olaraq ortaya atılan təhrif hadisəsi səhv olan və ya açıqlanarkən səhvə yol verilən rəvayətlər vasitəsiylə gündəmə gəlmişdir. Bu rəvayətlər əsasən Quranın toplanıb tək nüsxə halına gətirilməsi haqqındadır. Belə ki, həzrəti Əbu Bəkir dövründə başlayan bu iş əsnasında bəzi ayələrin Mushafa alınmaması, Mushafa alınan bəzi ayələrə etiraz edilməsi, həzrəti Osman dövründə Mushafın yazısını standart şəkildə salaraq digər Mushafların yandırılmasına qarşı çıxılması, bəzi Şiə mənsublarının Quranın bir neçə ayələrinin qaldırılması haqqında iddiaları, qıraət fərqlilikləri kimi rəvayətlər buna misal ola bilər.

Hər şeydən əvvəl bu mövzuda müsəlmanların Quran haqqındakı həssasiyyətlərini qeyd etmək yerinə düşərdi. Quranın həzrəti Peyğəmbər tərəfindən tez tez yoxlanılması və səhabələrin onu əzbərləməsi onun təhrif edilməsi haqqındakı iddiaların yersiz olduğunu göstərir. (1, XVI, s. 385)

Necə ki Cahiliyyə dövründə şerlərə göstərilən diqqətin Quranın mətninə daha çox göstərilməsi normal sayılmalıdır. Bununla belə Quranın bir yerə toplanması əsnasında həzrəti Ömər in bəzi ayələri Qurana daxil etməməsi haqqında bəzi rəvayətlər də yox deyildir. Məsələn, “*insan oğlunun qızıl və gümüşdən olan iki vadisi olsa belə üçüncüsünü istəyə*” mənasındaki cümlə və rəcmlə əlaqədar olan ayələrin Quranın mətnindən çıxarılması fərqli bir nəzər nöqtəsini ortaya qoymağdadır. Amma bu da bir gerçəkdir ki, həzrəti Ömər, bir sözün Quranın bir parçasının olması isbat edilmədiyi müddətcə onu Mushafa almazdı. Bu da sözü gedən cümlələrin Quran ayəsi olmadığını göstərməkdədir. Eyni zamanda səhabələrdən heç kim buna etiraz etməmiş və Mushafın belə tədvin olunması mövzusunu icma olaraq qəbul etmişlər ki, bu da bizə Quranın təvatür olaraq gəlib çatdığını göstərməkdədir. Yəni Quranın mətni zəruri xəbərlə sabitdir. (1, XVI, s. 159)

Quranda əlavə mətnlərin olması haqqında Abdullah ibn Mesudun etirazına yer verən bir neçə rəvayət mövcuddur. Bu rəvayətlərə görə son iki surənin yəni Fələq və Nass surələrinin Qurana alınmaması Abdullah ibn Mesud tərəfindən məsləhət görülmüşdür. Əslində o bu surələrin Qurandan olmamasını deyil, onların Qurana alınmamasının daha doğru olduğunu vurğulamışdır. Onun fikrincə sözü gedən surələr, həzrəti Peyğəmbərə vəhy olaraq enmiş və o da bunu insanlara çatdırmışdır. Amma bunların Mushafa yer alması vacib deyil. Bu görüşün qəbul edilmədiyi və Quranın bütünlüyünün pozulmaması üçün Muavizətəyn surələrinin Mushafda yer alması məsləhət görülmüşdür. Bu isə Quranın mətni ilə əlaqədar bir problem yaşanmadığını göstərməkdədir. (1, XVI, s. 160)

Həzrəti Osmanın Quranda dəyişiklik etməsi haqqında iddiaya gəlincə, bunun qəbul ediləbilən bir yanının olması əmkansız görünməkdədir. Çünki heç kəs buna etiraz etməsə belə Xaricilər həzrəti Osmanı şəhid edərək bu cür bir iddia ilə onu günahlandırardılar. Həzrəti Əli isə xəlifə olduqdan sonra ilk əvvəl bu mövzu ilə mraqlananmış olardı. Ancaq belə bir vəziyyətin olması barədə heç bir məlumat yoxdur. (1, XVI, s. 385)

Quranda əksik və ya artıq bir şeyin olması, təhrif edilməsi dinin təməlinə zərbə vurmuş olar. Çünki İslam dininin en əsas və birinci dəlili Quran olub bir çox hökmlərə qaynaq təşkil etməkdədir. Təvatür yolu ilə sabit olan və buna görə də İslamın en etibarlı qaynağı olaraq bilinən Qurani Kərimin qorunması müsəlmanlar tərəfindən vacib sayılan bir mövzu olmuşdur. Eyni

zamanda bu mövzuda bir çox araşdırmalar da olmuşdur. Əgər belə olmaydı, nasih-mənsuh, möhkəm-mütəşabeh, mütləq-müqəyyəd arasındakı fərqliliklər bilinməz və Quranın dəlil olması, yəni möcüzə təşkil etməsi mümkün olmazdı. (1, XVI, s. 159-160, 386.)

Qazi Əbdülcəbbar Quranın dəlil olmasına zərər gəlməməsi və bu mövzuda etirazın olmaması üçün özünün zəruri elm nəzəriyyəsini ortaya atmışdır. Belə ki, ona görə təvatürən əldə edilən məlumatlar və ya xəbərlər zəruri elm xüsusiyyətini daşıyır. Quran da bizə təvatür xəbərlərlə gəlib çıxıbsa onda heç bir dəyişiklik ola bilməz.

2. QURANDA TƏZAD MƏSƏLƏSİ

Quran ayələrində və ya ayələrdəki bəzi ifadələrdə bir birinə zidd olan mənalar ortaya çıxa bilər. Ümumiyyətlə bu cür problemlər ayələrin ya səhv başa düşülməsi, ya da lazımi araşdırmaların olmaması səbəbi ilə ortaya çıxmaqdadır. Əsasən ayənin siyaq və sibağı, yəni konteksti, nüzul səbəbi, sözlərin qrammatik quruluşu diqqətə alındığında həll edilə bilən bu məsələlər anlayış tərzindən qaynaqlanmaqdadır. Təfsir terminalogiyasında bu mövzu müşkilül-Quran adı altında tədqiq edilməkdədir. Müşkil termini sözün quruluşu və ayədəki yerinə görə açıqlayıcı bir dəlil və ya geniş bir aradırma ilə birlikdə düşünmə nəticəsində başa düşülən ifadə və ya ayələrdir. (3, s. 24)

Əslində Quran mətnində ziddiyyət tapmaq qeyri mümkündür. Çünki ziddiyyətin olması onun dini hökmlər üçün sübut təşkil etməsi və möcüzəyinə maneçilik törədir. Quran doğru başa düşülməz və ondan doğru hökmlər çıxmaz. Ərəblərin Quran nazil olan vaxtda dildəki ziddiyyəti ən yaxşı bilən insanlar olduqları halda həzrəti Peyğəmbərin yanına belə bir düşüncə ilə gəlmələri haqqında heç bir məlumat yoxdur. Həzrəti Peyğəmbər Quranla meydan oxuyanda Ərəblər Quranda ziddiyyət olması iddiası ilə ona etiraz etməmişdilər. Buna görə də Quran mətnində hər hansı bir təzadın olması imkansızdır. (1, XVI, s. 387)

Ziddiyyətin olduğu zənn edilən Quran ayələrində problem, ayədə deyil, ayənin mənasından çıxan məqsədi başa düşməkdədir. (1, XVI, s. 388) Bu isə anlama tərzinə bağlı bir şeydir. Yəni bu ixtilaf Quranda deyil, insanların nəzər nöqtəsi arasındakı fərqlilikdədir. (4, II, s. 32) Buna görə də fərqlilik təşkil edən şey Quranın insanlar arasında meydana gətirdiyi bir çevrə ola

bilər. Belə ki, hər insan Qurani öz çevrəsinə və anlayış tərzini çərçivəsinə uyğun açıqlamışdır. Bu səbəblə də insanlar onu açıqlayanda və təvil edəndə müxtəlif fikirlər ortaya qoyublar. Nəticə etibarıyla ixtilaf çıxması üçün burada həll olunması lazım olan məsələ Qurandakı müxtəliflik deyil, bu müxtəlifliyin səbəb ola biləcəyi təzadlardır. (5, s. 227-228) Bunun həlli isə ağıl və ya başqa bir dəlil tapma yolu ilə mümkündür. Çünki ağıl Qurana qarşı gəlməsi qeyri mümkündür. Xüsusi ilə dinin əsaslarını təşkil edən mövzularda ağıl mətnə, yəni Qurana uyğun olması qaçınılmazdır. Əgər ağıl mətni tam mənasıyla başa düşə bilmirsə, bu məsələ qavrayış çatışmamazlığından qaynaqlanmaqdadır. (4, II, s. 52)

Qazi Əbdülcəbbar bu mövzunu təzad başlığı altında ələ almışdır. Onun düşüncəsinə görə təzad iki sözdən birinin digər sabit olan sözü inkar etməsi və ya tam tərsi inkar edilmiş sözün isbat edilməsidir. Yəni bir söz digərinə tərs olmalıdır. Əgər belə bir şey Quranda olarsa Quranın məna gözəlliyi qalmaz və möcüzəliyi yox olar. Halbuki Quranda “*Onlar Quran barəsində heç dərindən düşünməzlərmi? Əgər Allahdan başqası tərəfindən olsaydı orada çoxlu ziddiyyət tapardılar.*” (Nisa surəsi 82-ci ayə) mənasındaki ayə ilə bunun mümkün olmadığına işarə edilmişdir.

Mövzunu daha dərindən araşdırmaq üçün Qazi Əbdülcəbbar Qurandan bəzi ayələr üzərində durmuşdur. Məsələn, bir ayədə Yəhudilərə elm verildiyindən bəhs edilərkən¹ digər ayədə başa düşüb öyrənməsinlər deyər qəlblərinə pərdə çəkilməsindən² və möhürlənməsi³ haqqında qeyd edilmişdir. Burada ixtilaf olaraq görünən məsələ əvvəlcə elmin verilməsindən bəhs edilərkən sonradan onun verilməməsi və elmin başa düşülməməsi üçün yaradılan şəraitin bildirilməsidir. Ayələrdəki ixtilaf bir nüansın başa düşülməməsindən ortaya çıxmışdır. Ayədə sözü gedən “elm”in mənası dəlillər və Qurandır. Elm anlayışı mütləq mənada deyildir, yəni müəyyən bir çərçivədə qeyd edilməmişdir. Digər ayələrdə qəlblərin möhürlənməsinə işarə edən ifadələr isə təşbihdir. Bu ifadələr qarşı çıxanlara

¹ “*Biz onlara dinə dairəyidin dəlillər gətirmişdik. Onlar yalnız özlərinə elm gəldikdən sonra aralarında ədavət üzündən ixtilafa düşdülər. Həqiqətən sən Rəbbin ixtilafa düşdükləri məsələlərə görə qiyamət günü onların arasında hökm verəcəkdir*” Casiyə 45/17.

² “*Onlardan sənə qulaq asanları da vardır. Lakin onu başa düşməsinlər deyər onların ürəklərinə pərdə çəkdik, qulaqlarına da karlıq verdik.*” Ənam 6/25.

³ “*Bunlar o kəslərdir ki, Allah onların qəlblərini, qulaqlarını və gözlərini möhürləmişdir. Onlar qəflətdə qalanlardır.*” Nahl 16/108.

gödərilmən dəlillər üzərində düşünmək istəmədiklərinə görə onlarla belə rəftar edildiyini göstərməkdədir. Nəticə etibarı ilə burada “elm” sözünün hansı məqsədlə işlədildiyi və qəlblərin möhürlənməsinin səbəbi bilinərsə ortada bir ixtilaf olması imkansızlaşar. (1, XVI, s. 390; 2, s. 128-129)

Bu mövzuda başqa bir nümunə də gətirmək olar. Belə ki, yaradılış mövzusunda ayələrin birində Allahın əvvəlcə yeri, sonra səmanı yaratdığı ifadə edilməsi ilə yanaşı,⁴ başqa bir ayədə də tam əksinə, əvvəlcə səmanın, sonra isə yer üzünün yaradıldığı vurğulanmışdır.⁵ Bu ayələr qarşılaşdırıldığında yer üzünün əvvəl yaradıldığı, ancaq səma yaradıldıqdan sonra yerin döşəndiyi görülməkdədir. Yəni yer üzünü döşənmədən əvvəl üstündə heç nə yaradılmamış, bəsit bir şəkildə ikən sonradan döşənərək düzəldilmişdir. (1, XVI, s. 394)

Quran ayələrinin bir birinə təzad təşkil etdiyini düşündürən misallardan biri də şeytanın tələsi haqqında ayələrdir. Bir ayədə şeytanın hiyləsinin zəif olması qeyd edilərkən,⁶ digər ayələrdə onun Allahı unutturduğu⁷ və yoldan çıxartdığı⁸ ifadə edilmişdir. Burada hiyləsi zəif olanın insanları yoldan çıxartması ixtilaf olaraq qəbul edilmişdir. Əslində ayədə şeytanın hiyləsinin zəif olduğunu bildiren ifadə ilə onun zərər verə bilməyəcəyi nəzərdə tutulmuşdur. O sadəcə vəsvəsə edər və günaha çağırar. Bu məsələ malını kasıba verməsi üçün kasıbın varlıya vəsvəsə etməsinə bənzəyir. Varlı adamın bunu etməməyə qüdrəti çatır. Ayədə keçən ağılına girib şeytanın yoldan çıxartması haqqında ifadələr isə məcaz olaraq verilmişdir. (1, XVI, s. 391; 2, s. 131)

Nümunələrdən görünür ki, ayələrin düzgün təfsir edilməsi üçün bəzi məlumatların bilinməsi lazımdır. Əsasən ifadələrin qrammatik xüsusiyyətini bilməklə yanaşı İslam düşüncəsi haqqında ümumi şəkildə məlumat sahibi

⁴ “*Yer üzündənə varsa, hamısını sizin üçün yaradan, sonra səmaya üz tutaraq onu yeddi qat göy halında düzəldib nizama salan Odur. O, hər şeyi biləndir.*” Bəqərə 2/29.

⁵ “*Sizi yaratmaq çətindir yoxsa göyü ki, Allah onu yaratdı. Qübbəsini ucaltdı, düzəldib nizama saldı. Gecəsini qaranlıq, gündüzünü işıqlı etdi. Bundan sonra da yeri döşəyib düzəldi.*” Naziat 79/27-30.

⁶ “*... Şeytanın tərəfdarları ilə vuruşun Şübhəsiz ki, Şeytanın hiyləsi zəifdir.*” Nisa 4/76.

⁷ “*Şeytan onlara hakim olmuş və Allahı zikr etməyi onlara unutturmuşdur. Onlar şeytanın fırqəsidirlər. Bilin ki, şeytan fırqəsi ziyana düşənlərdir.*” Mücadələ 58/19.

⁸ “*Mən onun və tayfasının Allahı qoyub günəşə sitayiş etdiklərini gördüm. Şeytan isə onların əməllərini onlar üçün bəzəmiş və onları yoldan çıxarmışdır. Buna görə də onlar düz yolla getmirlər.*” Nəml 27/24.

olmaq, Quranı tam şəkildə bir birinə uyğun olaraq açıqlamaq daha düzgün ola bilər. Həm də anlama şəklinin İslama uyğun olması, neqativ bir düşüncə olmadan təfsir edilməsi vacibdir.

3. QURANDA TƏKRARLAR

Quranın möcüzəliyinə xələl gətirdiyi iddia edilən məsələlərdən biri də bir neçə surədə təkrarların olmasıdır. Bəzi Quran qissələrinin fərqli yerlərdə təkrar edilməsi, Rəhman surəsindəki *“Rəbbinizin hansı nemətlərini yalan saya bilərsiniz”* və Mürsəlat surəsindəki *“O gün vay halına yalan sayanların”* ayələrin tez tez təkrarlanması kimi nümunələr bu iddiaya yol açmışdır. Belə ki, Quran mətnində, üstündə durulan məsələ qısa şəkildə çatdırıla bildiyi halda bu təkrarlar sayəsində mövzunun daha da uzandığı düşünülə bilər.

Məsələ bundadır ki, Quranda keçən təkrarlar nəzərdə tutulan hadisənin daha da təsirli olmasına təkan verməkdə olub Quranın üslubundakı möcüzəliyə dəlalət etməkdədir. Bir ayədə bildirildiyinə görə qissələrin endirilməsinin səbəbi qəlblərin iman baxımından istiqrarlı hala gəlməsidir.⁹ Quran iyirmi üç ildə nazil olduğu üçün bəzən həm qissələrin xatırladılması, həm də fərqli şəkildə hekayə edilməsi, onların daha yaxşı öyrənilib bundan ibrət alınmasına şərait yaradmaqdadır.

Bununla belə eyni hekayənin fərqli üslublarla qeyd edilməsi Quranın beləgət cəhətindən müxtəlifliyini meydana çıxardmaqda və beləliklə də möcüzə olduğunu isbat etməkdədir. (1, XVI, s. 397) Çünki əgər eyni qissə bir nəfər tərəfindən bir neçə dəfə hekayə edilsə üslubda çox fərq ortaya çıxmaya bilər. Qurandakı qissələr təkrarlanarkən görünən üslub fərqi isə bunun təbiət üstü bir güc tərəfindən endirildiyini isbat etməkdədir.

Quran hekayələrinin təkrar edilməsi ilə yanaşı bəzi ayələrin eyni surədə olduğu kimi təkrar edilməsi məsələsi də mövcuddur. Belə ki, Rəhman surəsində *“Rəbbinizin hansı nemətlərini yalan saya bilərsiniz”* ayəsi otuz bir dəfə təkrarlanmışdır. Əslində bu ayənin məna olaraq təkrarlanması doğru olmazdı. Çünki surədə fərqli nemətlər sıralanmış və bunları sözü gedən ayə

⁹ *“Biz peyğəmbərlərin xəbərlərindən ürəyini möhkəmləndirəcək, qəlbinə qiüvvət verəcək nə varsa, hamısını sənə nağıl edirik. Bu sənə haqq, möminlərə isə moizə və öyüd nəsihət olaraq gəlmişdir.”* Hud 11/120

izləmişdir. Buna təkrar deyil, bənzərlik deyilməsi daha doğru olar. Qıscası, ayənin təkrarlanması məqsədi daha açıq şəkildə ortaya çıxartmış və mənasını daha da təsirli etmişdir. Bu isə Quranın üslub cəhətindən ecazkarlığını göstərməkdədir. (1, XVI, s. 398)

Eyni vəziyyət Mürsəlat surəsində də mövcuddur. Belə ki, əvvəlcə məlumat verilən hadisələrin və vəziyyətin ardınca “*O gün vay halına yalan sayanların*” deyərək fərqli hadisələrə münasibət xarakterini daşıyır. Burada məqsəd, surədə sayılan bütün fərqli vəziyyətlər üçün eyni şeyin deyiləcəyinə diqqət çəkməkdir. Yəni Quranda deyilənləri müxtəlif şəkildə inkar edənlər yalnız eyni münasibət görəcek və onların hamısına eyni cümlə ilə cavab veriləcəkdir. Bu da təhdid edən üslubu daha da təsirli hala gətirməkdədir. Habelə nəhvdə də bu üsluba aid nümunələr vardır. (1, XVI, s. 399)

Quranda təkrar edilən ayələr söz cəhətindən bir birinin təkrarı olaraq görülmə bilər. Bu ayələr eyni hərflərdən və eyni səslərdən ibarət olduqları üçün təkrarlanmış olaraq hesab edilə bilər. Ancaq sözü gedən ayələrin məramı ifadə etdiyi məna cəhətindən təməmən fərqli funksiyalara sahib olduqları da unudulmamalıdır. (1, XVI, s. 400) Yəni Qurandakı ifadə və cümlələrə sadəcə söz olaraq baxılmamalıdır. Bu sözlərlə ifadə edilmək istənən məna çox vacibdir. Çünki Quranla müəyyən bir məqsəd nəzərdə tutulmaqda və bu məqsəd üçün uyğun gələn hər cür üslub istifadə edilməkdədir. Bu üslubla isə ifadə edilmək istənən məna xitab edilənə ən gözəl şəkildə çatdırılmaqdadır. Beləliklə lazım olan məlumat sözdə deyil, mənada ortaya çıxmaqdadır. Eyni sözlər fərqli yerlərdə fərqli zamanlarda istifadə edildiyində vəziyyətə və çevrəyə görə fərqli mənalar ortaya çıxar və müxtəlif məqsədlər nəzərdə tutular. Buna görə də mətnlə hadisə arasında əlaqə nəzərdən qaçmamalıdır.

Ayələrin və qissələrin təkrar edilməsi Quranın daha geniş olmasına şərait yaradmaqda və məqsədi ifadə etmək üçün mövzuları lazım olandan daha çox uzadılması iddiasını meydana gətirməkdədir. Quranın bəlağət cəhətindən üstün və ya üslubunun ecazkar olması bu iddiaya ziddiyyət təşkil etməkdədir. Əgər Quranda bir mövzuya geniş şəkildə yer ayrılımış və o mövzu əhatəli şəkildə açıqlanmışsa bu, məqsədin həm daha yaxşı başa düşülməsi, həm də təsirinin güclü olması hədəfini güdə bilər. Belə ki, bir cümlənin mənası nə qədər yaxşı başa düşülsə ondan o qədər doğru nəticə çıxarmaq olar. Buna görə də mövzunun uzun uzadıya nəql edilməsi deyil,

onu qısa şəkildə ələ almaq səhv düşüncə ola bilər. Mövzunu uzatmaq, yalnız fikri qısaca çatdırmaq mümkün olarsa doğru sayılmaz. Amma mövzuda çatışmayan bir şey olsa mənanın ortaya çıxması çətinləşər və ya qeyri mümkün olarsa burada fikri qısa şəkildə ifadə etmək adabi cəhətdən heç də yüksək sayılmaz. Bununla yanaşı Quranda eyni mövzuya dəfələrcə yer vermək onu vurğulamaq məqsədi ilə ola bilər. Bu isə mövzunun nə qədər vacib olduğunu göstərir. Çünki Quranda mətnin ən yaxşı şəkildə faydalı olması üçün lazım olan bütün vasitələrdən əstəfadə edilmişdir. (1, XVI, s. 401-402)

Quran müəyyən bir hədəf üçün, yəni peyğəmbərliyə sübut məqsədi ilə göndərilmiş və möcüzə olaraq təqdim edilmişdir. Əgər onun möcüzə olmasına mane ola bir şey olsaydı yuxarıda bəhs edildiyi üzrə ilk meydan oxuduğu adamların, yəni nüzul dövründəki ərəblər etiraz etmiş olardı. Çünki bu üslubu ən yaxşı şəkildə bilən adamlar onlar olduğu halda bir neçə dəfə cəhd etmələrinə baxmayaraq Qurana qarşı çıxma bilməmişdilər. Beləliklə, əgər Quranın başa düşülməsində problem varsa bu, xitab edilən şəxsin vəziyyəti ilə əlaqədardır.

ƏDƏBİYYAT

1. Qazi Əbdülcəbbar, Əbülhəsən Əbdülcəbbar ibn Əhməd, *əl-Muğni fi əbvabit-tövhid vəl-ədl*, Qahirə, 1962.
2. Qazi Əbdülcəbbar, Əbülhəsən Əbdülcəbbar ibn Əhməd, *əl-Münyə vəl-əməl*, (hazırlayan: İsamuddin Muhəmməd Əli, Əhməd Mürtəza), İskəndəriyyə, 1985.
3. Abdülcəlil Candan, *Kur'ân Okurken Zihne Takılan Âyetler: Müşkilü'l-Kur'ân*, İstanbul, 2004.
4. Zərkəşi, Bədrəddin Məhəmməd ibn Abdullah, *el-Burhan fi ulumil-Quran*, Beyrut, 2006.
5. Nasr Hamid Ebu Zeyd, *İlahi Hitabın Tabiatı* (trc: Mehmet Emin Maşalı), Ankara, 2001.

SUMMARY

In this article is utilized claims about Koran and for its answers of Kadi Abd al-Jabbar who is well-known Mutazilah scholar. This claims basically is about problems what is hindered to be miracle for Koran. There is touched on three subject: the distortion of Koran, the problem of contradiction of Koran and the reason of repetition in Koran. There is given an examples about all three subjects and is explained its.

РЕЗЮМЕ

В этой статье сказано о претензии Коранского текста и ответах на них знаменитого ученова Мутазили Кади Абдулджеббара. Эти претензии в основном о проблемах помехи, что Коран чудо. Это касается на три темы, которые они искажение Корана, противоречие текста Корана и причина повторение некоторых предложении Корана. О каждой трех темах предоставлено примеры и их объяснении.